

quiet, es presentava sense saber les lliçons... *Tot i així*, el Pare Aleu no podia dissimular una invencible simplicitat per aquest minyó singular», Puig Ferrater (*Cercle Màgic*, 160).

Ara bé interessa notar que no manquen paral·lels romànics estrangers a aquestes construccions tan catalanes: «domandò chi e' fosse, *tutto che* bene lo conoscea ---» it. del S. XIII (*Novellino*, cap. 30, i cf. Rohlfs, *It. Gr.* II, 516); *con tutto che* --- freqüent en Boccaccio; i en la versió cat. de 1429: «*ab tot que* la sua pobretat era extrema, no s'era encara tant abandonat» v, § 9, 335.27 (= «*con tutto che* la sua povertat fosse extrema»), p. ex. *Decam.* v, § 10.

Tot just, que *AlcM*, amb estranya ignorància (§ II, f), declara peculiar de l'Emp. i Girona, en realitat és general en català central i fins a tot el Princ. [Belv. «*ara tot just*: en aqex instant, poc ha»; i també «apuradament, praecise; adj.: es diu que 'l panyo ha vingut *tot just* per al vestit, la roba *tota justa*»]: «El pastor és --- fill de Noedes mateix, del qual comú és el pastor, i fa *tot just* quatre mesos que ha arribat de Madagascar, on ha complert els tres anys de servei», Massó Torr. (*Croquis Pir.* 1, 11). Podem afegir-hi tot un florilegi de frases que pertanyen al cat. comú: «*tot just* avui he començat a netejar la casa», o bé «*t. j.* demà començaré ---» o «--- acabaré ---» o «*tot just* ahir vaig ---»; i és independent de tot adverb i fins pot anar sense expressió clara de temps: «però si *tot just* m'hi poso ---», «*tot just* ho tinc a mig fer», «*tot just* m'hi posava quan ---»; «la bomba va caure en un pont *tot just* construït», «*tot just* surto ---», «vaig menjar-me els peixos *tot just* pescats», «*tot just* està encetat aquest pa».

Doncs l'única cosa que crec força peculiar d'alguna comarca gironesa és la dislocació d'això fins a fer-ho un ús absolut com a adverb i de temps, no modal, ni modificador de cap verb, en el sentit de 'suara, adés' («ab veu força distinta de *tot just*») (VCatalà, *Cayres Vius*, 226). Altrament el nostre *tot just* té un sentit bastant comparable al de l'al. *erst* («*erst gerstern wurde ich gewahr* ---») o de l'hispan-amer. (espt. platense) *recién* («*recién* ahora comienzo a entender ---», «*recién* comía cuando llegé ---»); si bé no tan ampli com aquests (en frases com «*erst nach zehn tagen von* ---», «*recién* entonces se cayó ---» etc.). «*Tot just* avuy he rebuda la carta» en una de Verdaguier, a. 1871 (*Epist.* I, 122); «*tot just* adormit, heus aquí que m'arreplega un diastre de somni d'allò més estrany», Ruyra (trad. d'Erkman-Ch., *Rond.*, 10.2f.).

Tot lo més, *tot lo menys*: en lloc d'aquell és sobre-tot balear «com a molt ---», però ni l'un ni l'altre em semblen incorrectes ni indignes de la llengua literària: és clar que no es diu (ni trobo necessari preceptuar-ho) *tot el més* o *tot el menys*, però recordem que en la combinació *tot lo* aquest article no és el neutre específic a la manera castellana, sinó amb el seu valor de indiferent masculí o neutre que sempre ha tingut en català i que no es pot considerar blasmable, encara que avui estigui en decadència fora del cat. occid. i rossellonès.

I, encara, acompanyant *tot*, es va usar a Bna. i cat. central fins als nostres dies (sempre es deia *tot lo dia* [cat. continental i mall.], *tot lo món*,⁴ *tot lo que* ---, de manera que posar el en *tot el dia* o *tot el món*, se sentia encara com a insòlit i neològic, fins en l'ús barceloní, encara pels anys 1915, 1920 ---). És, doncs, perfectament lícit mantenir-lo en la combinació adverbial *tot lo més*, *tot lo menys*. I notem que això ja era clàssic i fins documentat des de ben antic a l'E. Mj.: «mana lo Sr. Rey que tota galea --- o uxers, armats a tres tires, e ab 30 sobresallents --- o a *tot lo menys*, a dues tires e ab 60 sobresellents --- pusquen navegar ---», ordres de la guerra amb Gènova a. 1356. També era llavors usual a *tot més* i a *tot menys*, avui bastant antiquats: «que age, per tot loc, a *tot menys*, 30 alnes», *Privilegis de Catí*, a. 1331 (*BSCC* XIV, 350).

Diverses combinacions amb el *tot* duplicat. La llengua vacilla entre *jugar-se el tot per tot* o *el tot pel tot*, aquesta potser més lògica, o bé almenys guanyant terreny: «*jugar-se el tot pel tot* en una cantonada de la vida», Coromines (*Prometeu* VII, p. 130, i així ja en una còpia revisada per ell, però en l'autògraf havia posat *el tot per tot*). *Tot amb tot* o bé *tot per tot* emfàtic amb el valor de 'tot considerat': «Entraren abds ab gran dalè en la carrera, i vingueren a cap d'una obra que, *tot per tot*, no ha sigut encara excedida», MilàF (1879, *O. Cat.*, Gili, p. 198). Per a *de tot en tot*, veg. infra.

Tot qui diuen els eiv. en lloc de 'tot aquell qui, tots els qui': «Com que sa rateta era molt polideta --- era s'encantament de *tot qui* passava per allí i li sortien es pretendents a dotzenes ---», JnCastelló (*Rond. Eiv.*, 21).

Tot ras no era gaire sinònim de 'ras i curt, en termes concisos' sinó més aviat 'sense evasives, irremissiblement': «Contra aquests en especial deven --- molt mirar los regents de la cosa pública, posant-los leis e tèrmenes que no gosén passar sens grans penes, a ells e als revenedors altres qui encareixen la comunitat, si caen en les penes, que les executen *tot ras*», Eiximenis (*Regiment*, *NCL.* XIII, 171.25).

Tota. Tòtum es manté en algunes comarques, antic cultisme llatí, en ús familiar i fins rústic. En particular en el Montseny. A Riells jo mateix vaig sentir a un pagès muntanyenc «van ser dos anys en *tòtum*» 'ben bé' (o cosa equivalent), 1964. Mn. Pere Ribot m'havia dit temps abans que un altre home d'allà, quan ell va decidir (c. 1950) quedar-se en aquella parròquia (—He vingut per quedar-me) li digué com a bon pagès, escèptic: —*Tòtum?* 'de bo de bo?' Passat que resultés d'una transvasació semàntica i accentual de *tothom* (passant per un ús pròclitic *tutum*..., cf. infra el *callu tothom* de Guimerà)?

DERIV. SAVI: *Total* [«total perdició del món», segle XVI, *DAG.*]. Gramaticalitzat col·loquialment, com a partícula adverbial: «Punyal de moça, lo que m'ha fet!... *Total*, per una abraçada...», VCatalà (*Ombri-voles*, 82) 'sense més, sense altra raó' (= al. *ohnehin*, it. *senz' altro*).

⁶⁰ *Totalment* sembla haver-se anticipat en l'ús viu.